

OBSŁUGA PRODUCENTÓW MLEKA PRZEZ SPÓŁDZIELCZOŚĆ MLECZARSKĄ

STAN I PERSPEKTYWY

Felicja Kędziorkowa

Spółdzielczość mleczarska od dawna już miała wyraźnie uformowany model integracji branżowo-pionowej. Spółdzielczość ta zaopatrywała hodowców bydła w niektóre przemysłowe środki produkcji i wyjściowy materiał hodowlany, świadczyła usługi i porady w zakresie hodowli, wdrażała wieloletnie umowy z producentami o dostawę mleka, prowadziła skup i przetwórstwo mleka oraz produkcję artykułów mleczarskich, a także zaopatrywała sieć hurtową i detaliczną w mleko i jego przetwory, jak również organizowała zbytnych artykułów na eksport. W jednej organizacji spółdzielczej zintegrowany był cały proces gospodarczy związany z wytwarzaniem mleka i jego przetworów, od wywołania produkcji, przez skup i przetwórstwo, po zbytnie produktu finalnego.

Istotnym problemem staje się kontynuacja pozytywnych wzorców i rozszerzenie oraz doskonalenie form integracji producentów mleka, przetwórstwa i zbytnie w warunkach współczesnego modelu organizacyjnego spółdzielczości, a także zarysowanie modelu integracji w świetle perspektywicznych zmian w rolnictwie polskim.

Zapewnienie sobie odpowiedniej bazy surowcowej warunkuje dalszy rozwój spółdzielni mleczarskich. Spółdzielczość mleczarska chcąc wykonać swoje podstawowe zadania gospodarcze z zakresu skupu mleka musi aktywnie oddziaływać na sferę wytwórczą mleka, tj. na gospodarstwa rolne zajmujące się hodowlą bydła mlecznego. Wszelkie więc poczynania zmierzające do wzrostu produkcji globalnej i towarowej mleka oraz podniesienia jego jakości należą do jednego z podstawowych kierunków działalności każdej spółdzielni mleczarskiej. Wydatne zwiększenie skupu mleka może w chwili obecnej nastąpić jedynie przez zwiększenie produkcji towarowej gospodarstw rolnych i jej intensyfikację, a nie przez rozwój gospodarki ekstensywnej tzn. obejmowanie skupem nowych wsi i zwiększenie liczby dostawców, ponieważ ta droga wzrostu skupu została już praktycznie wykorzystana. Konieczna staje się więc silniejsza

integracja spółdzielni w sferę produkcji i podejmowanie tych wszystkich form działalności, które zwiększają integrację producentów mleka ze spółdzielnią, która w efekcie może dać intensyfikację produkcji towarowej. Wśród podstawowych form oddziaływania na intensyfikację produkcji, wymienić należy, organizowanie przez spółdzielczość przy współpracy z władzami terenowymi gospodarstw specjalistycznych indywidualnych i zespołowych.

W spółdzielczości mleczarskiej istnieją pewne tradycje do zespołowej współpracy rolników w dziedzinie hodowli bydła mlecznego. Idea zespołów chowu bydła mlecznego i produkcji mleka wyrosła ze związków branżowych kół hodowców bydła mlecznego organizowanych przez spółdzielczość mleczarską i przekształconych w 1972 r. w gminne koła producentów bydła. Przekształcenie kół hodowców bydła polegało nie tylko na zmianie nazwy, ale przede wszystkim na zmianie treści działania i rozmiarów uczestnictwa producentów w pracach tych kół.

Gminne koła producentów bydła powinny być rzeczywistymi rzecznikami chowu bydła na terenie gminy oraz decydującymi ogniwami w pracach służby surowcowej spółdzielni mleczarskich. Spółdzielczość mleczarska poza pomocą instruktazowo-szkoleniową i organizacyjną świadczy także pomoc finansową dla gminnych kół hodowców, traktując je jako własne organizacje. Gminne koła hodowców bydła współpracują ściśle z gminną służbą rolną, kółkami rolniczymi i spółdzielniami kółek rolniczych oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rozwoju wsi i rolnictwa.

Cały szereg działań podejmowanych przez spółdzielczość mleczarską ma na celu wzrost intensyfikacji produkcji mleka i zapewnienie odpowiedniej bazy surowcowej dla rozwoju produkcji artykułów mleczarskich. W orbicie zainteresowań spółdzielczości mleczarskiej leżą więc gospodarstwa specjalizujące się, specjalistyczne, a także zespoły chowu bydła mlecznego i produkcji mleka. Na pełną obsługę tych gospodarstw powinna być (i jest) nakierowana działalność spółdzielni mleczarskich.

Nie oznacza to jednak, że spółdzielczość mleczarska nie otacza opieką — w prawie tym samym stopniu — właścicieli gospodarstw uniwersalnych o wielokierunkowej produkcji, dla których hodowla bydła mlecznego i produkcja mleka jest jednym z kierunków — często ubocznym — produkcji rolniczej. Dostawy mleka do spółdzielni z tych gospodarstw — w chwili obecnej — stanowią znaczną przewagę w stosunku do dostaw z gospodarstw specjalistycznych indywidualnych i zespołowych.

Spółdzielczość mleczarska wypracowała różne formy świadczeń ze strony spółdzielni dla dostawców mleka, bez różnicy w rozmiarach ilościowych dostaw mleka. Pewne działania spółdzielni nie są ściśle związane z ilością pojedynczej dostawy mleka. Należą tutaj np.: odbiór bezpo-

średni mleka z zagrody rolnika, opieka weterynaryjna, dostawy niektórych środków i urządzeń, bielenie obór itp. Zakres rodzajowy świadczeń spółdzielni zależy często nie od rozmiarów i specjalizacji gospodarstw, lecz od możliwości i stanu wypracowanych form tych świadczeń przez daną spółdzielnię. Można więc zaryzykować stwierdzenie, że w dotychczasowej działalności spółdzielni mleczarskich powiązania integracyjne z gospodarstwami rolnymi zależą w większym stopniu od bazy infrastrukturalnej spółdzielni w układzie przestrzennym, a nie tylko od rozmiarów i charakteru gospodarstw. Tam gdzie spółdzielnia bezpośrednio odbiera mleko z zagrody rolnika (w danej wsi), dokonuje tego niezależnie od jego ilości z pojedynczego gospodarstwa. W tym zakresie spółdzielnia nie może i nie powinna działać „wybiórczo”, to jest np. odbierać mleko tylko z gospodarstw specjalistycznych. A więc stan rozwoju bazy skupowej spółdzielni i wypracowane formy oddziaływania na bazę surowcową dla spółdzielni mogą decydować o modelu i stopniu integracji spółdzielni z gospodarstwami rolnymi, różnicując ten stopień w układzie przestrzennym, niezależnie od stopnia specjalizacji gospodarstw rolnych.

W ten sposób powstaje swoistego rodzaju paradoks, że w pewnych rejonach spółdzielczość świadczy większy zakres usług w stosunku do gospodarstw o wielokierunkowej produkcji, niż zakres usług świadczonych w innych rejonach w stosunku do gospodarstw specjalizujących się w produkcji mleka.

Znajduje to potwierdzenie w przeprowadzonych badaniach¹ dotyczących oceny działalności spółdzielni na rzecz gospodarstw rolnych w opiniach właścicieli tych gospodarstw. Oceny wystawione przez respondentów spółdzielni nie różnicują się w zależności od rozmiarów produkcji towarowej mleka w poszczególnych gospodarstwach (nie ma takiej zależności, że gospodarstwa o większych rozmiarach produkcji mleka lepiej oceniają działalność spółdzielni niż gospodarstwa o małej produkcji towarowej mleka). Zróżnicowanie ocen występuje natomiast częściej w układzie przestrzennym — poszczególnych województw, gmin, wsi.

Podjęcie przez spółdzielczość mleczarską zadania przekształcenia gospodarstw o wielokierunkowej produkcji na wyspecjalizowaną w produkcji mleka, wysokowydajną i wysokotowarową, wymaga zespołu działań długofalowych i etapowych. Należy bowiem pamiętać, że samo stworzenie przez politykę rolną państwa dogodnych warunków dla rozwoju gospodarstw specjalizujących się w produkcji rolnej nie zapewnia w spo-

¹ Por. wyniki badań w ramach problemu węzłowego 11.3. Społeczno-ekonomiczna przebudowa wsi i rolnictwa. F. Kędziorkowa: „Ocena dotychczasowych rezultatów w integracji produkcyjnej w branży mleczarskiej”. Maszynopis, Warszawa—Kraków 1977 r.

sób automatyczny powstania i rozwoju specjalizacji. Dopiero podjęcie całego zespołu działań realizujących tę politykę przez różne instytucje do tego powołane może dać pożądane rezultaty.

Do skierowania uwagi na gospodarstwa o wielokierunkowej produkcji — w pierwszym etapie — w kierunku ich przekształcenia na gospodarstwa specjalistyczne, skłania fakt, iż w gospodarstwach tych tkwią jeszcze znaczne rezerwy produkcyjne.

Znaczna liczba rolników indywidualnych posiada warunki do zwiększenia pogłowia krów i wygospodarowania pasz we własnym zakresie, a więc możliwości zintensyfikowania produkcji mleka; przeszkodą jest np. brak pomieszczeń inwentarskich. W takiej sytuacji rozwiązaniem może być tworzenie zespołowych obór wiejskich, budowa obór w gospodarstwach indywidualnych, rozbudowa i modernizacja obór istniejących itp. W rozwiązaniach tych musi również uczestniczyć spółdzielczość mleczarska, określając z rolnikiem odpowiednią technologię, opracowując zapotrzebowanie na materiały budowlane, sprzęt i urządzenia do zmechanizowania prac w oborze, zapewniając dostawy tego sprzętu i urządzeń.

Dla uruchomienia więc rezerw produkcyjnych, tkwiących w indywidualnych gospodarstwach rolnych, muszą być podejmowane różne działania, stwarzające podstawę dla przebudowy gospodarstw o wielokierunkowej produkcji rolnej w gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mleka. W pierwszym rzędzie musi nastąpić powiązanie przez wieloletnie umowy kontraktacyjne gospodarstw rolników posiadających określone rozmiary produkcji towarowej mleka lub posiadających warunki dla określonych rozmiarów produkcji mleka. Na tej podstawie można wytypować gospodarstwa, które przy wszechstronnej pomocy spółdzielczości mleczarskiej i gminnej służby rolnej mogą przekształcić się w gospodarstwa specjalistyczne osiągające wysoki poziom produkcji. Współpraca z tymi gospodarstwami powinna doprowadzić do następnego etapu, tj. do etapu organizacji dużych wyspecjalizowanych zespołów — zrzeszających indywidualne gospodarstwa specjalistyczne — stwarzających możliwości dalszego rozwoju produkcji mleka, zwiększenia jej rozmiarów, pełniejszego wykorzystania postępu i obniżenia kosztów produkcji.

Z teoretycznego punktu widzenia taka droga rozwoju jest najbardziej uzasadniona i celowa. Nie oznacza to jednak, że spółdzielczość mleczarska nie może i nie podejmuje działań równoczesnych, tzn. organizowania indywidualnych gospodarstw specjalistycznych, zespołów specjalistycznych o rozmiarach produkcji równych średniemu indywidualnemu gospodarstwu specjalistycznemu, czy dużych zespołów wyspecjalizowanych. Zależać to powinno między innymi od konkretnych warunków w danym

rejonie działania spółdzielni. Wynika to z faktu zróżnicowanej struktury agrarnej w poszczególnych rejonach kraju. Obok rejonów, gdzie można tworzyć zespoły opierając się na już wyspecjalizowanych, wysokotowarowych gospodarstwach indywidualnych, istnieją rejony o rozdrobnionej strukturze agrarnej, gdzie możliwości stworzenia gospodarstw specjalistycznych tkwią przede wszystkim, a także i jedynie, właśnie w organizacji gospodarki zespołowej.

Należy więc rozróżnić dwa rodzaje zespołów chowu bydła i produkcji mleka. Zespoły tworzone przez indywidualnych rolników, posiadających gospodarstwa zbyt małe by mogli oni stworzyć indywidualne gospodarstwo specjalistyczne, gdzie dopiero zespół może stworzyć podstawę obszarową dla odpowiedniej ilości krów mlecznych i produkcji mleka, tak by umożliwiała ona prowadzenie gospodarstwa specjalistycznego; oraz zespoły wyspecjalizowane, zrzeszające właścicieli gospodarstw specjalistycznych, posiadające właściwie charakter zbliżony do specjalistycznej spółdzielni produkcyjnej o znacznym stopniu uspołecznienia środków pracy i samej pracy.

Stopień integracji spółdzielni mleczarskich z poszczególnymi rodzajami gospodarstw powinien być zróżnicowany, a więc zróżnicowane być muszą i środki oddziaływania spółdzielni na poszczególne grupy gospodarstw w kolejnych etapach działań spółdzielni. To zróżnicowanie — jak wynika z badań nie jest wyraźne i zależy od wielu czynników obiektywnych, niezależnych od spółdzielni, i subiektywnych — zależnych od spółdzielni. Do czynników obiektywnych przykładowo zaliczyć można strukturę agrarną gospodarstw w danym rejonie, warunki korzystne lub niekorzystne dla rozwoju hodowli, a także — w pewnym stopniu — bazę materialno-techniczną skupu danej spółdzielni. Do czynników zaś subiektywnych — ogólnie mówiąc, sprawne pod względem organizacyjnym funkcjonowanie samej spółdzielni.

Mówiąc o konieczności różnicowania form i środków obsługi różnego rodzaju gospodarstw przez spółdzielczość mleczarską, równocześnie nie należy zapominać, że w dotychczasowej praktyce spółdzielnie nie mogły „zaniedbywać” starannej obsługi głównie gospodarstw uniwersalnych, gdzie hodowla bydła mlecznego była tylko jednym z kierunków produkcji rolnej, ponieważ ta grupa gospodarstw skupia jeszcze najwięcej dostawców i dostaw mleka do spółdzielni.

Zakres powiązań integracyjnych spółdzielni mleczarskich i wynikających z tych powiązań świadczeń spółdzielni na rzecz gospodarstw specjalizujących się, specjalistycznych i zespołów jest zbliżony, a niekiedy wręcz jednakowy. W swojej działalności popierania zespołów i indywidualnych gospodarstw specjalizujących się i specjalistycznych, spółdzielczość mleczarska nie stwarza dla żadnej z tych grup priorytetów. Ze-

społy, jak i indywidualne gospodarstwa specjalizujące się mają te same prawa i przywileje. Względy ekonomiczne — z punktu widzenia spółdzielni — nie preferują żadnej z tych grup gospodarowania. Niemniej, ponieważ indywidualne gospodarstwa specjalizujące się i specjalistyczne są liczniejsze i dostarczają spółdzielni znacznie więcej mleka niż zespoły, ich problemy muszą — z natury rzeczy — przesłaniać problemy zespołów. Elementem wzmagającym „konkurencyjność” gospodarstw specjalizujących się w stosunku do zespołów bywa często ograniczoność środków, np. zaopatrzeniowych pozostających w dyspozycji spółdzielni.

Względy ekonomiczne — jak wspomniano — nie przemawiają za szczególnym preferowaniem w bieżącej działalności spółdzielni zespołów chowu bydła i produkcji mleka, choć w perspektywie ten czynnik będzie odgrywać znaczną rolę, ponieważ poprzez zespoły stanie się możliwe sięgnięcie do rezerw tkwiących w drobnych gospodarstwach rolnych, których produkcja towarowa jest obecnie znikoma. Natomiast za stworzeniem pewnych — choćby nieznaczących — preferencji dla zespołów przemawiają względy społeczne i zamierzenia przebudowy struktury rolnej w kierunku jej socjalizacji.

Zespołom tym należałoby stworzyć w pewnych dziedzinach priorytet w stosunku do gospodarstw specjalizujących się i specjalistycznych. Chodzi tu głównie o problem zespołowych (wspólnych) inwestycji, pełnych usług budowlano-montażowych, pierwszeństwa w zagospodarowaniu ziemi z PFZ czy zaopatrzenia w niektóre środki produkcji.

W najbliższej perspektywie dla wzrostu i intensyfikacji produkcji mleka, jako bazy surowcowej dla spółdzielni, ważne są te zadania, które mają na celu tworzenie indywidualnych gospodarstw specjalistycznych i zespołów chowu bydła mlecznego i produkcji mleka. Należy jednak sądzić, iż w dalszej perspektywie gospodarstwa specjalistyczne, a także niewielkie zespoły rodzinne będą napotykały na bariery dalszego rozwoju. Gospodarstwa rozwijać się będą tak długo, jak długo rozwój ten będzie stwarzał proporcjonalny wzrost dochodów. Powstałe bariery czynią aktualnym problem organizacji zespołów zrzeszających gospodarstwa specjalistyczne. Dodatkowym elementem przemawiającym za zespołami — problem dochodów — będzie zespół motywów socjalnych, a mianowicie lepsze warunki pracy, czas wolny od pracy itp. Horyzont czasowy tego typu zespołów jest jednak jeszcze dość odległy i stanowić może następny etap w rozwoju funkcji integracyjnych spółdzielni mleczarskich w stosunku do gospodarki rolnej.

W trosce o zapewnienie sobie odpowiedniej bazy surowcowej spółdzielczość mleczarska musi rozwijać integrację z gospodarstwami hodowlanymi, doskonalić formy i metody tej działalności. Spółdzielczość mleczarska nie tylko może ale musi być integratorem, jeśli chce produkować

wać coraz to większe ilości artykułów mleczarskich, o coraz bogatszym asortymencie i wyższej jakości.

Z przedstawionych rozważań wynika, iż zakres funkcji integracyjnych spółdzielni mleczarskich z producentami mleka jest wyznaczany przez rodzaj gospodarstw zajmujących się hodowlą bydła mlecznego (gospodarstwa o wielokierunkowej produkcji, specjalizujące się w hodowli bydła mlecznego, specjalistyczne indywidualne i zespołowe, wysokotowarowe wyspecjalizowane zespoły produkcji mleka). Konieczność występowania etapowości w rozwoju tych gospodarstw determinuje również etapy w rozwoju funkcji integracyjnych spółdzielni mleczarskich.

Na tym tle można pokusić się o próbę zarysowania modelu powiązań integracyjnych spółdzielni mleczarskich w stosunku do różnych rodzajów gospodarstw na bliższą i dalszą perspektywę.

System powiązań integracyjnych spółdzielni mleczarskich z producentami mleka zależy przede wszystkim od technicznych, ekonomicznych i organizacyjnych możliwości spółdzielni mleczarskich, a także powiązań koordynacyjnych z innymi spółdzielniami i instytucjami powołanymi do obsługi rolnictwa i wsi, a w tym przede wszystkim z gminną służbą rolną.

Podejmując próbę zarysowania systemu integracji spółdzielni mleczarskich z producentami mleka, należy przyjąć założenie, iż po stronie spółdzielni istnieją pełne możliwości realizacji wszelkiego rodzaju świadczeń i oddziaływań na producentów mleka, tzn. spółdzielnia nie ma trudności zaopatrzeniowych, posiada odpowiednią sieć punktów skupu itp.

Zgodnie z przyjętą tezą zakres funkcji integracyjnych spółdzielczości mleczarskiej z producentami mleka uwzględniać musi rodzaj gospodarstw tych producentów i etapy ich rozwoju.

W najbliższej perspektywie powiązania integracyjne i usprawnienia w dziedzinie obsługi producentów mleka obejmować powinny przedstawione poniżej rodzaje świadczeń spółdzielni mleczarskich.

I. W stosunku do gospodarstw uniwersalnych o wielokierunkowej produkcji rolnej, w których hodowla bydła mlecznego i produkcja mleka jest tylko jednym z kierunków produkcji rolniczej, spółdzielnia mleczarska powinna:

1. Wytypować wspólnie z gminną służbą rolną gospodarstwa, w których istnieją sprzyjające warunki do podjęcia specjalizacji w zakresie hodowli bydła mlecznego i produkcji mleka.

2. Z gospodarstwami tymi spółdzielnia powinna zawrzeć wieloletnią umowę kontraktacyjną na produkcję i dostawę mleka.

3. Oddziaływanie spółdzielni na tę grupę gospodarstw koncentrować się powinno na pomocy w zaopatrzeniu w wartościowy materiał hodowlany oraz pomocy w stwarzaniu i rozwijaniu bazy paszowej dla hodowli.

Działalność spółdzielni w tym zakresie obejmować powinna głównie działalność instruktażowo-szkoleniową i dotyczyć np. wszelkiego rodzaju pokazów jak: kiszzenia zielonek, kwaterowego wypasu pastwisk, urządzania trwałych użytków zielonych, racjonalnego żywienia krów i ich pielęgnacji. W miarę możliwości i potrzeb gospodarstwa te spółdzielnie powinny zaopatrywać w mieszanki przemysłowe pasz treściwych, dodatki mineralne do pasz oraz nasiona roślin pastewnych.

4. Następną grupą oddziaływań spółdzielni powinna dotyczyć samego produktu, a więc mleka. W tym zakresie spółdzielnia powinna podjąć działalność instruktażowo-szkoleniową, udzielając poradnictwa w zakresie higienicznego pozyskiwania i przechowywania mleka, oraz działalność gospodarczą w postaci bezpośredniego odbioru mleka z gospodarstw na własny koszt.

5. W stosunku do gospodarstw, które zadeklarują chęć podjęcia specjalizacji, spółdzielnia powinna opracować projekty urządzeniowe gospodarstw.

Zespół tych działań podjętych przez spółdzielnię przy współpracy z gminną służbą rolną powinien wpłynąć na te gospodarstwa — które posiadają określone warunki — w kierunku ich specjalizacji, przekształcając je z gospodarstw o wielokierunkowej produkcji rolnej w gospodarstwa specjalizujące się.

II. W stosunku do gospodarstw specjalizujących się w hodowli bydła mlecznego i produkcji mleka spółdzielnia zwiększyć powinna zakres oddziaływań i integracji z gospodarstwem.

1. Pomoc i oddziaływanie spółdzielni w zakresie przygotowania i rozwoju bazy hodowlanej. Ważną pozycję w tym zakresie stanowić powinna pomoc spółdzielni w budowie czy modernizacji obór, także budowie okólników w gospodarstwach. Spółdzielnia opracować powinna zapotrzebowanie gospodarstw na materiały budowlane, składając je do urzędu gminy; zgłosić do spółdzielni kółek rolniczych potrzeby w zakresie modernizacji pomieszczeń inwentarskich; zapewnić dostawy sprzętu i urządzeń do zmechanizowania prac w oborze; dopomóc do uzyskania przez gospodarstwo kredytów na modernizację itp.

Następnym kierunkiem oddziaływania spółdzielni na bazę hodowlaną w gospodarstwach specjalizujących się jest określenie potrzeb dla tych gospodarstw w zakresie urządzeń do wyposażenia obór, a w szczególności doजारek mechanicznych i urządzeń chłodniczych. Również w tej grupie oddziaływań wymienić należy zapewnienie gospodarstwom specjalizującym się opieki weterynaryjnej oraz okresowych przeglądów obór i ich bielenia. Ważne jest również zaopatrzenie w wartościowy materiał hodowlany.

2. Zespół oddziaływań spółdzielni mleczarskich na bazę paszową w

gospodarstwach specjalizujących się w produkcji mleka — poza wskazanymi już działaniami instruktazowo-szkoleniowymi — obejmować powinien takie działania jak: wprowadzanie masowego kiszenia zielonek w gospodarstwach przy pomocy sprzętu kółek rolniczych, opracowanie i wdrożenie preeliminowanej produkcji pasz w gospodarstwach, ewentualne zagospodarowanie użytków na wspólnotach pastwiskowych, zaopatrzenie w mieszanki przemysłowe pasz treściwych, dodatki mineralne do pasz, nasiona roślin pastewnych.

3. Gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mleka powinny być zaopatrywane przez spółdzielnie nie tylko w niektóre wymienione już środki do jego produkcji, ale także w środki i urządzenia takie jak: dożarki mechaniczne, urządzenia chłodnicze, środki mlekozastępcze itp.

4. Gospodarstwa tej grupy powinny być włączone w prowadzony przez spółdzielnie mleczarskie system szkoleń dla rolników, a także w organizowane przez spółdzielnie konkursy (np. pod hasłem „Więcej mleka lepszej jakości”, konkurs paszowy itp.), wyzwalające współzawodnictwo i podnoszące jakość pracy.

5. Z gospodarstw tych spółdzielnia dokonuje bezpośredniego odbioru mleka na własny koszt.

Gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mleka, przy założeniu że spółdzielnia mleczarska oddziałuje na nie za pomocą wymienionych form i środków działania — ulegną na drodze doskonalenia ich gospodarki przekształceniu w gospodarstwa specjalistyczne indywidualne czy zespołowe, spełniające warunki zawarte w normach i przepisach, właściwe dla tego typu gospodarstw.

III. Największy zakres integracji spółdzielni mleczarskich z jej bazą surowcową powinien występować w grupie gospodarstw specjalistycznych indywidualnych i zespołowych. W stosunku do tych gospodarstw zakres świadczeń spółdzielni powinien być najszerszy. Znajdować to powinno uzasadnienie także w fakcie, iż dostawy mleka z tych gospodarstw powinny stanowić przewagę w stosunku do dostaw mleka z pozostałych gospodarstw.

1. W stosunku do gospodarstw specjalistycznych hodowli bydła mlecznego i produkcji mleka, spółdzielnia mleczarska powinna uczestniczyć współpracując z gminną służbą rolną w zorganizowaniu doradztwa fachowego we wszelkich problemach związanych z prowadzeniem i rozwojem gospodarstwa, a więc w takich np. sprawach jak: produkcja, zbiór, konserwacja pasz, racjonalne żywienie krów, poprawa warunków środowiskowych itp.

2. Poza instruktazem i doradztwem fachowym spółdzielnia mleczarska — podobnie jak w stosunku do gospodarstw specjalizujących się — powinna oddziaływać na rozwój i uszlachetnianie bazy hodowlanej.

W tym zakresie oddziaływania spółdzielni dotyczyć powinny takich spraw jak: pomoc przy ewentualnej budowie nowych lub modernizacji istniejących obór, budowie gnojowni i zbiorników na gnojówkę, opracowanie zapotrzebowania gospodarstw na materiały budowlane, sprzęt i urządzenia do zmechanizowania prac w oborze związanych z zadawaniem pasz, usuwaniem obornika, udojem mleka, a także opracowanie zapotrzebowania na usługi budowlane. Spółdzielnia wpływać również powinna na stałe uszlachetnianie stada przez odchów cieliczek w gospodarstwach, czy zaopatrzenie w nowe uszlachetnione rasy bydła mlecznego.

3. Gospodarstwom tym spółdzielnia zapewnić powinna stałą opiekę weterynaryjną.

4. Oddziaływanie spółdzielni na bazę paszową w gospodarstwach specjalistycznych to kontynuacja preeliminowanej produkcji pasz w gospodarstwach, współdziałanie w pełnym zagospodarowaniu użytków trwałych, zaopatrzenie w nasiona roślin pastewnych itp.

5. W dziedzinie zapewnienia gospodarstwom specjalistycznym odpowiedniej jakości i ilości pasz spółdzielnia powinna również na zasadzie dostaw bezpośrednich zaopatrywać je w mieszanki przemysłowe pasz treściwych, dodatki mineralne do pasz i inne.

6. Spółdzielnia zaopatrywać powinna gospodarstwa specjalistyczne w urządzenia związane z właściwym uzyskiwaniem i przechowywaniem mleka, takie jak: dojarki mechaniczne, czy urządzenia chłodnicze.

7. W stosunku do tej grupy gospodarstw spółdzielnia powinna organizować świadczenie pewnych usług przez kółka rolnicze, np. bielienie obór.

8. Podobnie jak w stosunku do gospodarstw specjalizujących się, tak i od tych gospodarstw spółdzielnia powinna stosować odbiór bezpośredni mleka z zagrody.

9. Rozmiar świadczeń spółdzielni mleczarskich na rzecz gospodarstw specjalistycznych uzasadnia stworzenie odpowiedniego systemu kontroli tych gospodarstw przez spółdzielnie. Kontrola ta powinna mieć przede wszystkim charakter oddziaływania profilaktycznego. Dokonywana być może w postaci okresowych przeglądów obór, badań jakości chemicznej pasz itp.

W tym modelu powiązań integracyjnych spółdzielni mleczarskich z poszczególnymi grupami gospodarstw zajmujących się hodowlą bydła mlecznego i produkcją mleka, ważną rolę spełniają wieloletnie umowy kontraktacyjne na produkcję i dostawę mleka zawierane pomiędzy spółdzielnią a gospodarstwem. Podstawowa grupa świadczeń tak ze strony spółdzielni jak i ze strony gospodarstwa zagwarantowana być powinna właśnie w umowie kontraktacyjnej.

Jak zaznaczono w poprzednich rozważaniach, pewne działania spół-

dzielni mleczarskich na rzecz hodowli bydła mlecznego nie są ściśle związane z charakterem gospodarstwa i są podejmowane w stosunku do wszystkich gospodarstw na danym terenie. Do takich działań zaliczyć można np. akcje bielienia obór przy pomocy sprzętu kółek rolniczych w danej wsi; odbiór bezpośredni mleka z zagrody rolników; czy wreszcie działania z dziedziny szkoleniowo-oświatowej jak np. organizowanie punktów konsultacyjnych dla gminnych kół producentów bydła, czy też inne szkolenia, pokazy, odczyty.

Odrębnym zagadnieniem — dla zachowania wysokiej jakości surowca dla spółdzielni — jest problem wyposażenia wszystkich dostawców bez różnicy prezentowanego przez nich potencjału gospodarczego w pewne urządzenia do przechowywania mleka. Nie wystarczy bowiem wyposażyć w urządzenia chłodnicze gospodarstw specjalistycznych, gdy urządzeń tych nie posiadają pozostali dostawcy. Jakość mleka jako surowca dla spółdzielni mleczarskich zależy w dużym stopniu od jego schłodzenia zaraz po otrzymaniu. Jeśli do cysterny zawierającej mleko schłodzone w gospodarstwach wyposażonych w urządzenia chłodnicze wprowadzone zostanie mleko nie poddane procesowi chłodzenia, nastąpi obniżenie jakości (lub zepsucie) całego zawartego w cysternie mleka. Aby więc otrzymać surowiec wysokiej jakości, spółdzielnia mleczarska, poza posiadaniem odpowiedniego środka transportowego (cysterny chłodnicze), musi wyposażyć w urządzenia chłodnicze wszystkich dostawców mleka.

Realizacja różnego rodzaju świadczeń i oddziaływań spółdzielni mleczarskich zapewni w konsekwencji wzrost i intensyfikację produkcji mleka odpowiedniej jakości — podstawowego surowca dla dalszej działalności spółdzielni.

W miarę dalszego rozwoju gospodarstw specjalistycznych i powstawania z nich wysokotowarowych zespołów gospodarstw specjalistycznych muszą doskonalić się także związki integracyjne spółdzielni mleczarskich z tymi zespołami. Spółdzielnie mleczarskie muszą doskonalić formy i środki oraz metody działania dla zapewnienia sobie odpowiedniej pod względem ilościowym, a także jakościowym bazy surowcowej. Wymagania takie stawia przed spółdzielniami mleczarskimi nowoczesne przetwórstwo mleka i produkcja bogatego asortymentu artykułów mleczarskich.

W dalszej więc perspektywie czasowej przedstawione rozwiązania wzajemnych powiązań gospodarstw specjalistycznych ze spółdzielniami mleczarskimi mogą okazać się nie wystarczające dla osiągnięcia zamierzonych celów.

Należałoby więc zarysować model powiązań integracyjnych spółdzielni mleczarskich z zespołami gospodarstw specjalistycznych, jako podstawowymi — obok gospodarki uspołecznionej (PGR i RSP) — dostawcami mleka do spółdzielni.

Powiązania te muszą mieć szerszy zakres, a oddziaływania spółdzielni muszą w większym stopniu wkraczać w sam proces technologii produkcji mleka. Produkcja mleka w gospodarstwach zespołowych posiadać więc będzie charakter produkcji na zamówienie spółdzielni mleczarskiej przy ścisłym przestrzeganiu przez gospodarstwa reżimów technologicznych sformułowanych przez spółdzielnię.

Model takich powiązań powinien obejmować — w ogólnych zarysach — przedstawione poniżej kierunki oddziaływań i integracji spółdzielni mleczarskich na wyspecjalizowane wysokotowarowe zespoły.

1. Spółdzielnia mleczarska musi nadal wspólnie z gminną służbą rolną pełnić swe funkcje instruktazowo-szkoleniowe w postaci zorganizowanego, stałego doradztwa.

2. W zakresie bazy hodowlanej spółdzielnia powinna uczestniczyć w tworzeniu zespołowego majątku trwałego w postaci obór zespołowych. Jednym z rozwiązań może być budowa nowoczesnej w pełni zmechanizowanej obory, we własności której obok członków zespołu uczestniczy spółdzielnia mleczarska lub także spółdzielnia kółek rolniczych. Podobne rozwiązania mogą dotyczyć własności stad bydła mlecznego.

3. Duże zadania powinna mieć i spełniać spółdzielczość mleczarska w dziedzinie wdrażania postępu naukowo-technicznego do hodowli i produkcji mleka w zespołach. Spółdzielnia zadania te powinna realizować przez wyposażenie obór w odpowiednio nowoczesne urządzenia, uszlachetnione stada itp.

4. Z problemem wdrażania postępu związane są zagadnienia opracowania zapotrzebowania i pełne zaopatrzenie zespołów przez spółdzielnię w odpowiednie środki do hodowli i produkcji mleka. Zaopatrzenie to powinno być realizowane poprzez system dostaw bezpośrednio do zespołów.

5. W dziedzinie zapewnienia bazy paszowej dla zespołów — poza dostawami mieszanek i koncentratów pasz treściwych realizowanych przez spółdzielnię — należałoby zapewnić zespołom świadczenie przez spółdzielnie kółek rolniczych usług kompleksowych w produkcji pasz.

6. Osiągana przez takie zespoły produkcja towarowa mleka uzasadniałaby budowę zlewni mleka w zespołach i potraktowanie ich jako własnych punktów skupu spółdzielni. Wymagałoby to wyposażenia zlewni w urządzenia do schładzania mleka i badania jego jakości.

7. W określonych warunkach (znacznej produkcji mleka, położenia w pobliżu dużych aglomeracji miejskich) spółdzielnia mogłaby wybudować w zespołach własne zakłady podstawowego przetwórstwa mleka w postaci np. śmietanczarni. Pozwoliłoby to także zespołowi na rozwinięcie hodowli cieląt przez zagospodarowanie na miejscu mleka chudego w postaci paszy.

W ten sposób stworzona zostałaby forma zespołu kooperacyjnego zintegrowanego silnie ze spółdzielnią mleczarską, którego majątek trwały byłby własnością członków zespołu i spółdzielni mleczarskiej. Decyzje produkcyjne byłyby podporządkowane zamówieniom spółdzielni, a ich realizacja odbywałaby się na zasadzie współuczestnictwa spółdzielni. Taki rodzaj zespołu wymagałby określenia odpowiednich zasad w dziedzinie prawnofinansowej, zapewniając spółdzielni proporcjonalną do nakładów partycypację w dochodach zespołu.

W miarę rozwoju zespołu, rozszerzenia liczby jego uczestników (członków), zwiększenia rozmiarów i skali gospodarowania, zespół taki mógłby przekształcić się w formę specjalistycznej, branżowej spółdzielni produkcyjnej.

Takie rozwiązania integrujące spółdzielnię mleczarską z zespołami specjalistycznymi wymagają także rozwoju samych spółdzielni mleczarskich i przygotowania bazy spółdzielni do tego typu działań. Wydaje się jednak, że dotychczasowy rozwój spółdzielczości mleczarskiej uzasadnia przyjęcie takiego rozwiązania, iż głównym integratorem w dziedzinie hodowli bydła mlecznego i produkcji mleka może być jedynie spółdzielczość mleczarska. Inne spółdzielnie oraz instytucje obsługujące wieś i rolnictwo mogą i powinny współpracować w tym zakresie ze spółdzielnią mleczarską, nie mogą jednak spełniać funkcji integratora w tej dziedzinie, ponieważ nie są do tego przygotowane. Integracja spółdzielczości wiejskiej w ramach jednego centralnego związku i zmiany organizacyjne tej spółdzielczości nie pozostają w sprzeczności z zaproponowanymi rozwiązaniami w zakresie integracji producentów mleka ze spółdzielczością mleczarską, a przeciwnie mogą ułatwić realizację funkcji integracyjnych spółdzielni mleczarskich.

Spółdzielnie mleczarskie nie tylko mogą, ale także muszą pełnić funkcje integratora w produkcji mleka. Wynika to z konieczności dostosowania podaży surowca (mleka) o odpowiednich wymaganiach jakościowych do celów zautomatyzowanego, wielkoprzemysłowego przetwórstwa. Znajomość wymagań przetwórstwa warunkuje prawidłowe oddziaływanie na bazę surowcową. Zadań tych nie może więc spełniać niewyspecjalizowany aparat skupu uniwersalnych spółdzielni wiejskich, który nie zna i znać nie może wymagań przetwórstwa.

Zaproponowane rozwiązania procesów integracyjnych producentów mleka ze spółdzielczością, poza podnoszonymi już walorami, mają jeszcze dodatkowy aspekt społeczno-ekonomiczny, wyrażający się w zmianach stanowiących przesłankę w zakresie uspołecznienia drobnotowarowej własności i przebudowy gospodarki chłopskiej w kierunku jej socjalizacji.

Фелиция Кендзёркова

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ОБСЛУЖИВАНИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ
МОЛОКА СО СТОРОНЫ МОЛОЧНЫХ КООПЕРАТИВОВ

Резюме

В статье рассматриваются результаты исследований по обслуживанию производителей молока со стороны молочных кооперативов, а также оценивается качество обслуживания и система связей молочных кооперативов с хозяйствами производителей молока. Система интеграционных связей разработанная молочными кооперативами в стремлении к обеспечению себе сырьевой базы, должна быть дифференцированной в зависимости от вида хозяйства (всестороннее, специализующееся, специализованное, единоличное и коллективы специализованных хозяйств).

Felicja Kędziorkowa

STATE AND PROSPECTIVES OF SERVICES FOR MILK PRODUCERS
ON THE PART OF DAIRY COOPERATIVES

Summary

Results of the investigations on ensuring services for milk producers on the part of dairy cooperatives are presented as well as the value of these services and the system of connecting dairy cooperatives with farms of milk producers are estimated. The system of integrating connection developed due to the care of dairy cooperatives in ensuring for themselves an appropriate raw material base should be differentiated depending on the farm kind (universal, specializing, specialized individual and collective, groups of specialistic farms).